

Zubereraren azentuaz

Iñaki Gaminde
EHUko irakaslea

Lan honetan zubereraren eremuan bederatzai herritan jasotako azentuari buruzko datuen laburpena eta analisirako proposamena aurkezten dira. Lana lau zatitan banatuta aurkezten da. Lehen zatian, jasotako izen eta adjetiboen azterketa akustikoaren emaitzen laburpena aurkezten da; ikuspuntu honetatik, azentuaren pertzepzioan izari nagusia zein den deliberatzea du helburu zati honek. Bigarren zatian, izen eta adjetiboen azentua txertatzeko proposatzen diren erregelak aztertzen dira. Hirugarrenean, deklinabidearen azentuari ekiten zaio; batetik, herri bakoitzeko erregelak ikertzekotan, eta bestetik, herrien arteko azaleko desberdintasunak azaltzekotan. Azkenik, laugarren zatian, aditz jokatuaren azentu-eredu nagusiak ematen ditugu.

In this writing, the summary of data about accent of Basque language in Zuberoa collected in the nine villages and proposals for analysis are presented. It is divided into four parts. In the first part, the summary of the results of names' and adjectives' acoustic exam is given; from this point of view, the objectif of the first part is to determine which is the dimension of the accent's perception. In the second part, the aim is to analyse the rules proposed to inject the accent of names and adjectives. The third part talks about the accent of the declination; on the one hand, it investigates the rules in each village, and on the other hand, it gives us the superficial differences among the villages. In the fourth and last part, the main models of conjugated verbs' accent is discussed.

Lan honetan Zuberoako bederatzia herritan 1994.eko bazko astean egin-dako azentuari buruzko galdekizun batzuen bidez jasotako datuen emaitzak aurkeztu nahi dira¹. Gure helburua, xumea izanagatik ere, galdekizun berbera herri guztietan egitea izan da; horrela aski datu homogeenak bildu ahal izan ditugu hiru alorretan: izen bakun, deklinabide eta aditz jokatuaren alorretan, hain zuzen. Badakigu, jakin ere, anitz dela egiteko dagoena; hala ere, dagoen datu-urritasuna kontutan harturik, hemen ematen ditugunok euskalki honetaz dakiguna nolabait aberats dezaketela uste dugu.

Zuberera Mitxelena-k (1972) eginiko sailkapenaren arabera, II taldean sartzen da Erronkarierarekin batera. Mitxelena-k berak azentu honen ezaugarriez mintzo zelarik honako hau erran zuen:

The position of the accent is regulated taking the last syllable of the word as the starting point. Oxitony is exceptional, and, in order to explain the present situation, it seems sufficient to postulate an older stage, common to both subdialects, in which isolated words were uniformly stressed on the penult, principally with the exception of some compounds and of a greater number of loanwords. It is, in any case, the final stress that clearly singles out a minority of finalstressed nominal and verbal forms from an overwhelming majority of other stress types. (112. or.)

Larrasquet-en lanak oinarritzat harturik iritzi bertsukoak agertu izan dira ondorengo autore gehienak zubereraren azentuaren ezaugarriak ematean: Lafon (1935), Txillardegia (1984) eta Hualde (1993); iritzi berekoa da bestalde Gavel (1920). Gure lantxo hau autore guztion iritziak bermatzera heldu da, nahiz azterketarako harean liferentea den proposame-na eginen dugun. Izan ere, gure helburua bada baita jaso ditugun herri guztien datuak azaltzea.

Datuak, gorago esan bezala, bederatzia herrikoak dira; Pagolan eta Arruan galdekizunak egin bagenituen ere, bazter uztea deliberatu dugu, herri hauetako euskara ondoko Behe Nafarreratik hurbilago dagoela uste izan baitugu. Galdekizunak egin ditugun gainerako herriak Altzai, Altzürükü, Barkoxe, Eskiula, Larrañe, Ligi, Mithikile, Muskildi eta Santa Grazi izan dira. Ohartu behar da ezen, hegoaldeko euskaldun eskolatu gabeen artean hain usu gertatzen ez den gisara, Zuberoako euskaldun gehienek erregistro bi darabiltzatela biziki ongi; gehienek euskaraz irakurri eta batzuek idatzi ere egiten dute, eta nolabaiteko eredu jasoaren jabe direla ezin uka daiteke, hortaz, gure datu zorbait eredu horretakoak izan bide daitezke eta ez eredu arruntarenak.

Herri hauetan izan ditugun lekukoak honako hauek izan dira:

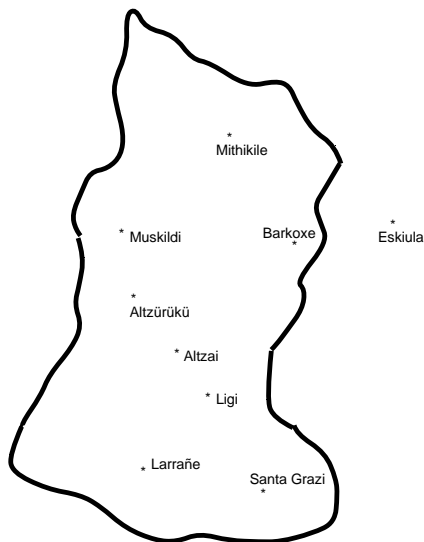
Altzai: Battitte Bassaber.

Altzürükü: Dominique Etchart.

Barkoxe: Joseph Etchebarne eta R. Murkuilek.

1. Lan hau inola ere ezin burutuko zen nire hurrengo adiskideen laguntzarik gabe. Bihoazkie denei eskerrik beroenak: Jasone Salaberria-ri lekukoei galdera guztiak egin zizkielako, Mixel Larrasket-i galdekizuna frantsesera itzuli zuelako, Xarles Bidegain-i galdekizuna prestatzean egindako iradokizun estimagarriengatik eta Esther Elgoibar-i herririk herri automobilez eraman ninduelako.

Eskiula: Jean Dulau eta Simone Talou.
 Larrañe: Julien Barneix.
 Ligi: Anna Bordachar.
 Mithikile: Philippe Üthürralt.
 Muskildi: Dominique Agergaray.
 Santa Grazi: Maddalen Bürgübürü.

Lana lau zati nagusitan banatuta aurkezten dugu; lehen zatian izen eta

adjetiboen datu akustiko zombait ematen ditugu²; bigarren zatian, izen eta adjetiboen azentua aztertzen da; hirugarrenean, deklinabideari dagokion eta laugarrenean, azkenik, aditz jokatuaren alorreko emaitzak aurkezten dira.

1. Datu akustikoak

Lehen atal honetan gizonezkoekin jaso ditugun datuen emaitza akustiko zombait ematen ditugu. Silaba bat, bi eta hiruko oinak baizik ez ditugu neurtu zazpi herrietan. Bakoitzeko oinarrizko maiztasuna hertzetan, iraupena milisegundotan eta energia dezibeliotan ematen ditugu. Kasu guztietan batazbestekoak dira erabiliko ditugun kopuruak, eta datuak ematean azentudun silaba agertzen den egongunea kontutan hartzen dugu, hala nola azentuaren aurreko eta osteko silaben batazbestekoak ere. Datuak lehenbizian herriz herri aurkeztuko ditugu.

ALTZAI

Oinarrizko maiztasuna:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	216,61	227,25	214,96	-	223,36
Azentu aur.	165,43	171,19	-	-	166,32
Azentu ost.	-	142,04	162,20	156,04	157,36

Iraupena:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	117,60	116,66	111,35	-	115,91
Azentu aur.	73,35	84,23	-	-	75,21
Azentu ost.	-	103,67	96,68	92,90	97,38

² Datu akustiko guztiak Bilboko Injineru Eskolako irakaslea den Inmaculada Hernaéz-ek garatutako AHOTSA ordenagailu-programaren bidez lortu dira.

Energia:					
	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	-8,77	-12,68	-13,72	-	-12,06
Azentu aur.	-14,30	-12,78	-	-	-14,07
Azentu ost.	-	-10,86	-10,71	-11,14	-10,80

ALTZÜRÜKÜ

Oinarrizko maiztasuna:					
	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	186,65	197,15	204,88	-	196,43
Azentu aur.	115,46	135,01	-	-	118,80
Azentu ost.	-	146,73	127,82	157,40	136,35

Iraupena:					
	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	115,09	129,07	121,21	-	125,09
Azentu aur.	84,17	80,08	-	-	83,47
Azentu ost.	-	84,74	88,28	86,69	87,34

Energia:					
	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	-4,44	-9,79	-10,14	-	-8,82
Azentu aur.	-9,07	-7,22	-	-	-8,75
Azentu ost.	-	-10,46	-6,86	-5,5	-7,31

BARKOXE

Oinarrizko maiztasuna:					
	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	168,07	174,93	171,48	-	173,04
Azentu aur.	115,98	125,68	-	-	117,64
Azentu ost.	-	124,75	125,37	116,47	123,76

Iraupena:					
	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	106,51	109,46	101,37	-	107,54
Azentu aur.	87,56	70,36	-	-	84,62
Azentu ost.	-	79,28	65,44	54,42	66,23

Energia:					
	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	-5,84	-9,50	-14,39	-	-9,61
Azentu aur.	-11,22	-11,94	-	-	-11,34
Azentu ost.	-	-14,62	-12,88	-11,20	-12,93

ESKIULA

Oinarrizko maiztasuna:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	221,93	213,07	203,91	-	213,23
Azentu aur.	139,89	141,05	-	-	140,09
Azentu ost.	-	161,37	163,80	154,99	161,86

Iraupena:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	100,68	102,98	86,87	-	99,85
Azentu aur.	64,31	61,57	-	-	63,84
Azentu ost.	-	71,82	59,10	51,68	60,28

Energia:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	-2,85	9,40	-16,08	-	-9,26
Azentu aur.	-10,21	-14,62	-	-	-10,96
Azentu ost.	-	-4,84	-7,71	-15,68	-8,49

LARRAÑE

Oinarrizko maiztasuna:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	159,69	160,05	144,86	-	157,44
Azentu aur.	117,47	119,13	-	-	117,75
Azentu ost.	-	134,56	120,68	105,36	120,77

Iraupena:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	95,55	114,28	113,99	-	110,66
Azentu aur.	53,61	68,85	-	-	64,76
Azentu ost.	-	82,43	88,01	83,43	86,18

Energia:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	-15,19	-21,46	-24,31	-	-20,74
Azentu aur.	-22,69	-18,2	-	-	-21,92
Azentu ost.	-	-11,72	-14,39	-17,24	-14,35

MITHIKILE

Oinarrizko maiztasuna:

	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	225,87	234,87	225	-	231,64
Azentu aur.	162,08	163,58	-	-	162,33
Azentu ost.	-	160,08	146,63	153,41	150,08

Iraupena:	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	114,65	137	139,01	-	131,82
Azentu aur.	81,13	81,31	-	-	81,16
Azentu ost.	-	93,79	97,30	72,39	92,44

Energia:	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	-4,22	-7,90	-9,89	-	-7,61
Azentu aur.	-9,13	-6,83	-	-	-8,74
Azentu ost.	-	-5,50	-6,88	-9,92	-7,16

MUSKILDI

Oinarrizko maiztasuna:	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	139,59	126,52	129,38	-	129,23
Azentu aur.	100,61	106,29	-	-	101,56
Azentu ost.	-	110,97	103,43	99,38	104,02

Iraupena:	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	59,17	90,38	80,58	-	83,37
Azentu aur.	55,18	53,82	-	-	54,94
Azentu ost.	-	44,26	48,27	44,08	46,87

Energia:	1. Silaba	2. Silaba	3. Silaba	4. Silaba	Orotara
Azentuduna	-9,14	-18,16	-20,65	-	-17,04
Azentu aur.	-17,57	-15,74	-	-	-17,26
Azentu ost.	-	-14,08	-17,10	-18,72	-16,86

Zubereraren azentuaren izari nagusia oinarrizko maiztasuna dela esan dezakegu; honek Larrasquet-en (1928: 40-41) hitzak baieztatu baino ez ditu egiten:

1.- L'accent souletin est essentiellement musical; mais l'élément d'acuité n'est pas indépendant de celui d'intensité. Dans tous les mots ou formes morphologiques, il y a toujours un accent musical, parfois plusieurs; (...)

2.- L'accent souletin musical est fixe, c'est-à-dire qu'il porte, dans une région donné, toujours sur la même syllabe: (...)

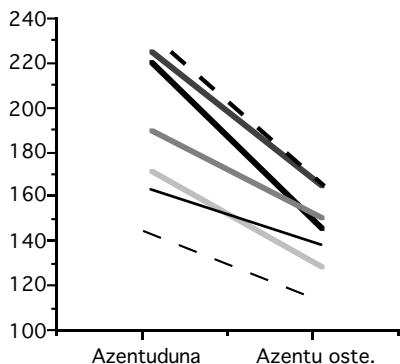
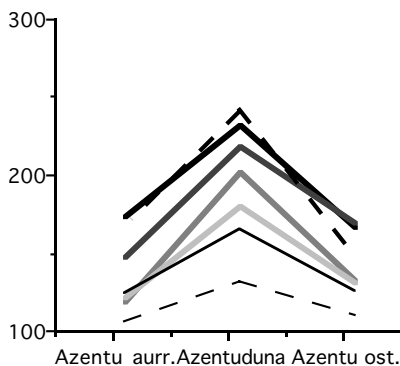
Bestalde, ikusi izan dugun eran, silaba azentuduna altuagoa ez ezik luzeagoa ere izaten da; honek ere Larrasquet-en (1928: 70) hitzak baieztatzen ditu:

Dans un mot de plusieurs syllabes, la voyelle accentuée a toujours une durée plus longue que celles qui la précèdent.

Oinarrizko maiztasunaren datuei bagagozkie, silaba biko unitateetan, herri guztietan, lehen silaba altuagoa da bigarrena baino; proportzioak ondoko era honetara agertzen

zaizkigu:

HERRIA	Hertz-proportzioak
Denak	%24,88
Altzai	%34,42
Mithikile	%29,12
Eskiula	%27,28
Barkoxe	%25,77
Altzürükü	%21,38
Larrañe	%15,73

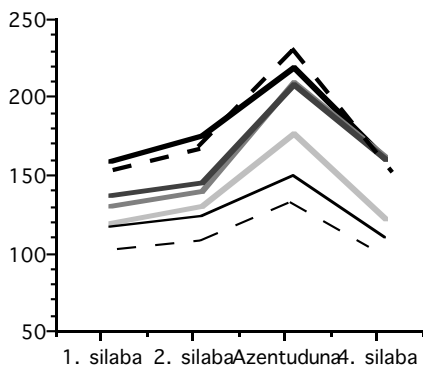
Azkenik, lau silabako unitateei dagozkien proportzioak ikusiko ditugu ondoko taulan eta grafikoan:

HERRIA	1. silaba
Denak	%30,83
Altzürükü	%39,06
Altzai	%28,34
Barkoxe	%33,17
Eskiula	%35,21
Larrañe	%22,98
Mithikile	%33,45
Muskildi	%23,60

Hiru silabako unitateetan altuena bigarrena dugu; ondoko taulan eta grafikoan herri guztietako proportzioen liferentziak ikus daitezke:

HERRIA	Azentu aurrekoa	Azentu ostekoa
Denak	%30,11	%27,94
Altzürükü	%42,66	%35,16
Altzai	%26,08	%28,62
Barkoxe	%33,48	%28,33
Eskiula	%33,39	%23,12
Larrañe	%25,64	%24,59
Mithikile	%29,45	%37,56
Muskildi	%20,11	%18,25

HERRIA	2. silaba	4. silaba
Denak	%24,98	%26,98
Altzürükü	%34,10	%23,17
Altzai	%20,36	%27,40
Barkoxe	%26,70	%32,07
Eskiula	%30,82	%23,99
Larrañe	%17,76	%27,26
Mithikile	%27,29	%31,81
Muskildi	%17,84	%23,18

2. Izen eta adjetiboen azentua

Izen eta adjetiboen azentu alorrean jaso ditugun datuak eman baino lehen, mugatzaileak afijatzean gertatzen diren erregela fonologikoak aztertuko ditugu. Singularrari dagokionez ondoko erregelok proposa ditzakegu:

- (1) $a \rightarrow \emptyset / a ____ \#\#$
- (2) $e, o \rightarrow i, u / ____ a$
- (3) $\ddot{u} \rightarrow i / ____ a$

Erregelok aplikatuz gero ondoko deribazioak ditugu:

	aza+a	seme+a	ogi+a	asto+a	gathü+a
Afij.	azaa	semea	ogia	astoa	gathüa
(1)	aza	-	-	-	-
(2)	-	semia	-	astua	-
(3)	-	-	-	-	gathia
Azk.	aza	semia	ogia	astua	gathia

Pluralari dagokionez, erregela berberak aplika ditzakegu:

- (1) $a \rightarrow \emptyset / a ____ k\#\#$
- (2) $e, o \rightarrow i, u / ____ ak$
- (3) $\ddot{u} \rightarrow i / ____ ak$

Deribazioak ondoko era honetara geratuko lirateke:

	aza+ak	seme+ak	ogi+ak	asto+ak	gathü+ak
Afij.	azaak	semeak	ogiak	astoak	gathüak
(1)	azak	-	-	-	-
(2)	-	semiak	-	astuak	-
(3)	-	-	-	-	gathiak
Azk.	azak	semiak	ogiak	astuak	gathiak

Eredu hau Santa Grazi, Larrañe, Altzai eta Atharratzen erabiltzen da; bestalde Barkoxeko lekuko baten eredia ere izan da, eta orohar, beru eredu jasotzat lekuko guztiek daukatena da.

Gainerako herrietan beste erregela bat daukate:

- (4) $a \rightarrow \emptyset / i, u ____ k$

Erregela hau aplikatuta ondoko emaitzok lortzen ditugu:

azak semik ogik astuk gathik

Eredu hau Eskiula, Barkoxe, Mithikile, Muskildi eta Altzürükün jaso dugu. Ligin (4) erregela hau atzeko bokalarekin baizik ez da aplikatzen:

- (5) $a \rightarrow \emptyset / u ____ k$

azak semiak ogiak astuk gathiak

Azentuari buruzko datuak aurkezteko, Altzürükün jaso ditugunak hartuko ditugu singularrerako oinarritzat. Desberdintasunik egonez gero azpi-oharrez adieraziko dugu.

Silaba batekoak (ó-o):

beltza ³	haurra	huna	lürra
mea	gatza	txoya	gorra
bertza	zurra ⁴	hurra	

eta, eredu nagusi bakoitzeko herri bat hautatzeari egokien iritzi diogu. Pettarako eredurako, Eskiulako datuak, eta Basaburuko eredurako, Larrañekoak, emango ditugu.

Silaba bikoak:

(o-ó)

aza	gazna
-----	-------

(o-ó-o)

ardia	aihaya	oihana	kosia ⁹
hegatza	urdia	askaya	odola
lanthaya	etsia	erlia	bohorra ¹⁰
semia	gathia	ollua	txakürra ¹¹
gizona ⁵	küñata	ogia	sagarra
lekhía	zaldia	uhuña ⁷	epherra
erbia	bazkaya	büia	ertzua
astua	arthua	zamaya ⁸	günia
bidia	esnia ⁶	ahüntza	
mithila	bihia	egürra	
apeha	gazia	adarra	

Hiru silabakoak:

(o-o-ó)

errota	montua ¹²	kozina
kharrika	arriba	

(o-o-ó-o)

potikua ¹³	sükaltia	arratua
emaztia	abeatsa	medezia ¹⁴
alhargüna	godaleta	

Pluralen datuak emateko, gorago aipatutako desberdintasunak direla

3. *béltxa* Altzai, Eskiula.

4. Barkoxe.

5. *gizúna* Eskiula, Larrañe.

6. *eznía* Altzürükü, Altzai, Eskiula, Mithikile, Muskildi.

7. *ohuña* Mithikile.

8. Eskiula, Larrañe.

9. *kusía* Muskildi.

10. Mithikile.

11. *xakürra* Mithikile.

12. Altzai, Muskildi.

13. *putikúa* Larrañe, *mutikúa* Mithikile.

14. *bedezía* Altzürükü, Altzai, Larrañe, Mithikile.

ESKIULA

Silaba batekoak:

(ó-o)

beltzak	gatzak	txoyak
hurra	gorrak	haurrak
bertzak	hunak	
lürak	meak	

Silaba bikoak:

(o-ó)

azak	ogik	eznik	urdik
erlik	zamaik	gaztik	bidik
bihik	etsik	erbik	ertzuk
gaznak	semik	olluk	arthuk
astuk	ardik	kosik	gathik

(o-ó-o)

ahüntzak	hegatzak	sagarrak
adarrak	mithilak	gizunak
txakürak	egürak	lanthayak
epherrak	küñatak	apezjak

Hiru silabakoak:

(o-o-ó)

errotak	mutikuk	arratuk
sükaltik	emaztik	medezik

(o-o-ó-o)
alhargünak abeatsak

LARRAÑE

Silaba batekoak:

(ó-o)
beltzak gatzak txoyak
hurak gorak haurak
bertzak hunak
lürak meak

Silaba bikoak:

(o-ó)
azak gaznak

(o-ó-o)
ardiak urdiak erliak
txakürak astuak esniak
egürak lanthayak gatiak
ogiak epherrak mithilak
gaztiak kosiak gizunak
erbiak arthuak ahüntzak
hegatzak etsiak olluak
sagarrak bidiak bihiak
adarrak semiak küñatak
uhuñaak ertzuak aphezak

Hiru silabakoak:

(o-o-ó)
errotak kozinak

(o-o-ó-o)
putikuak emaztiak bedeziak
sükaltiak abeatsak
alhargünak arratuak

Aurkezten ditugun datuen azentu-ereduak azaltzeko, eta deklinabidean eta aditzetan ikusiko ditugun ereduak lagun, azentua maila bitan ezartzen dela hartuko dut oinarritzat. Batetik hitzaren azentua dagoela proposatuko dut, eta bestetik, afijazioak eginez gero, berauen osteko azentu-ezarpenera

egiten dela ere proposatuko dut; honi sintagma-azentua edo esan lekiok. Honenbestez, hitzaren azentua zein silabatan ezarri behar den litzateke lehen arazoa. Deklinabidean, behera-go ikusten denez, herri batzuetan azentu nagusia azkenaurreko silaban ezartzen da, beste batzuetan, aldiz, lexemaren azken silabakoa izaten da azentu nagusia; hortaz, uste dut ezen, ditugun datuen arabera, ekonomi-koagoa dela hitzaren azentua azken silaban paratu behar dela pentsatzea:

1 ←]

Adibidez:

háur, hún, koziná, gizón, arratú, potikú, e.a.

Bestalde, Barkoxeko lekukoak isolatuki, batere morfemarik gabe, eman zituen hitz batzuen azentuak honela agertzen zaizkigu:

ahüntz, sagár, egúr, ephér, zakúr, hegátz.

Behin sintagmari doazkion afijazioak eginez gero, sintagma-mailako azentua ezarriko litzateke azkenaurreko silaban:

2 ←]

Absolutu kasuan azentu biak beti ere silaba berean ezarri beharko liratekeenez erredundantziatzat jo liteke erregela bi proposatzea. Haatik ondoko adibide biak kontutan izanik ez da aise azaltzen desberdintasuna:

gizónaèna gizònaéna

Zonbait kasutan agertzen den oxitonia, *a*-z amaitutako hitzetan alegia, azken *a*-ren ezabaketa azentuaren ezarketaren ostekotzat joaz

azal dezakegu. Beraz erregelak ondoko era honetara eman ditzakegu:

- (1) Hitzaren azentua: 1 ←]
- (2) Afijazioa
- (3) Sintagma-azentuaren ezarketa: 2 ←]
- (4) Bokalen aldaketak:
 - (4a) a → ø / a ____ ##
 - (4b) e,o → i,u / ____ a
 - (4c) ü → i / ____ a

	aza]a	seme]a	og]ja	asto]a	gathü]a
(1)	azá]a	semé]a	ogí]a	astó]a	gathú]a
(2)	azáa	seméa	ogía	astóa	gathúa
(3)	azáa	seméa	ogía	astóa	gathúa
(4a)	azá	-	-	-	-
(4b)	-	semía	-	astúa	-
(4c)	-	-	-	-	gathía
Azk.	azá	semía	ogía	astúa	gathía

Pluraletan erregela berberak eman ditzakegu deribazioak ondoko era honetara eginik:

	aza]ak	seme]ak	og]jak	asto]ak	gathü]ak
(1)	azá]ak	semé]ak	ogí]ak	astó]ak	gathú]ak
(2)	azáak	seméak	ogiak	astóak	gathúak
(3)	azáak	seméak	ogiak	astóak	gathúak
(4a)	azák	-	-	-	-
(4b)	-	semíak	-	astúak	-
(4c)	-	-	-	-	gathíak
Azk.	azák	semíak	ogíak	astúak	gathíak

Gorago aipatu bezala, zombait herritan ondoko erregela hau gehiago dago:

- (4d) a → ø / i,u ____ k

Barkoxeko datuetan oinarrituta, badakigu jakin, mugagabeen *bi áma* eta *bi alhába* erraten dela; honek, eta datu gehiagoren haiduru, proposatzen dugun analisirako nolabaiteko kontraesana darakuskigu, hots, proposatzen ditugun erregelen arabera ondoko hau geneukake:

	[bi] [ama]	[bi] [alhaba]
(1)	[bi] [amá]	[bi] [alhabá]
Afijazioa	bi amá	bi alhabá
(3)	bi amá	bi alhabá

Hona helduta, azentu bi horietariko bat ezabatu egin behar da; arazoa gailentzen den azentuaren aukeraketan datza; dauzkagun Barkoxeko datuak azaltzeko badirudi hitzaren azentua ezabatzea proposatu behar dela. Nolanahi ere, arazo hau ezin azal dezakegu dauzkagun datuen arabera.

3. Deklinabidearen azentua

Deklinabidearen azentua azaltzeko, berau, aurreko atalean onartu dugun bezala, maila bitan ezarri behar dela proposa dezakegu; batetik, hitzaren beraren azentua geneukake, eta bestetik deklinabide-atzizkien afijazioaren ondorenean ezartzen dena, edo sintagma-azentua. Azentu hauek ondoko era honetara eman ditzakegu:

- (1) Hitzaren azentua: 1 ←]
- (2) Sintagma azentua: 2 ←]

Hitz batean azentu bat baino gehiago dagoenean beste erregela bi aplikatu behar dira. Batetik, azentu biak elkarren ondoan direlarik, azentu bat ezabatzeko erregela aplikatuko litzateke; arazoa honelako kasuetan honako hau litzateke, hots, jakitea lehena edo bigarrena den ezabatzen dena. Bestetik, azentu biak elkarren ondoan ez direlarik, euretariko bat bigarren mailara pasatzen da hemen ere, leku batzuetan hitzarena eta beste batzuetan sintagmarena bihurtzen da bigarrenkari. Azkenik, azentuari dagozkion erregelekin batera, ezin ahaz daitezke gainerako erregela fonologikoak, hala nola /r/ fonemaren ezabaketarena. Herrien arteko desberdintasunak badirudi erregela hauek aplikatzeko era desberdinetatik heldu direla.

3.1. Bizidunen deklinabidea

Atal honetan jaso ditugun datu guztien eredugarri Altzai eta Altzürüküo paradigmak emango ditugu.

ALTZAI:

Singularrak:

HAUR	GIZON
háurra	gizóna
háurrak	gizónak
haurraí	gizonái
haurrána	gizonána
haurraíki	gizonáiki
haurrantáko	gizònantáko

GAZTE	ABEATS
gaztía	abeátsa
gaztíak	abeátsak
gaztiái	abeatsái
gaztiána	abeatsána
gaztiáikin	abeatsáikin
gaztiantáko	abeàtsantáko

Pluralak:

HAUR	GIZON
háurrak	gizónak
haurrék	gizonék
haurrés	gizonér
haurréna	gizonéna
haurrékin	gizonékin
haurrentáko	gizonentáko

GAZTE	ABEATS
gaztíak	abeátsak
gazték	abeatsék
gaztér	abeatsér
gazténa	abeatséna
gaztékin	abeatsékin
gaztentáko	abeatsentáko

Datu hauek azaltzeko proposa ditzakegun erregelak honako hauek dira singularrerako:

- (1) Hitzaren azentua: 1 ←]
- (2) Afijazioak.

(3) Afijazioen osteko azentua: 2 ←]

(4) Azentuen egokitzapenak:

4a. Bi azentu elkarren ondoan direlarik, lehena ezabatu egiten da.

4b. Bi azentu direlarik, lehena bigarrenkari bihurtzen da.

Hona hemen *gizon* hitzaren deribazioak:

	gizon]ari	gizon]an]a	gizon]aiki	gizon]an]tako
(1)	gizón	gizón	gizón	gizón
(2)	gizónari	gizónana	gizónaiki	gizónantako
(3)	gizónári	gizónána	gizónáiki	gizónantáko
r → ø	gizónái	-	-	-
i → j	gizónáj	-	-	-
(4a)	gizónáj	gizonána	gizonáiki	-
(4b)	-	-	-	gizònantáko

ALTZÜKÜRÜ:

Singularrak:

HAUR	GIZON
háurra	gizóna
háurrak	gizónak
haurrai	gizónai
haurraena	gizónaena
haurraiki	gizónaiki
haurraentáko	gizónaentáko

GAZTE	ABEATS
gaztía	abeátsa
gaztík	abeátsak
gaztíai	abeatsai
gaztíaena	abeatsaena
gaztíaiki	abeatsaiki
gaztíaentáko	abeatsaentáko

Pluralak:

HAUR	GIZON
háurrak	gizónak
haurrék	gizonék
haurrés	gizonér
haurréna	gizonéna
haurréki	gizonéki
haurrentáko	gizonéntako

GAZTE	ABEATS
gaztík	abeátsak
gazték	abeatsék
gaztér	abeatsér

gazténa	abeatséna
gaztékilan	abeatséki
gazténtako	abeatséntako

Datu hauek azaltzeko proposa ditzakegun erregelak honako hauek dira singularrerako:

- (1) Hitzaren azentua: 1 ←]
- (2) Afijazioak.
- (3) Afijazioen osteko azentua: 2 ←]
- (4) Azentuen egokitzapenak:
 - 4a. Bi azentu elkarren ondoan direlarik, bigarrena ezabatu egiten da.
 - 4b. Bi azentu direlarik, bigarrena bigarrenkari bihurtzen da edo desagertu egiten da.

Hona hemen *gizon* hitzaren deribazioak:

	gizon]ari	gizon]aren]a	gizon]aiki	gizon]aren]tako
(1)	gizón	gizón	gizón	gizón
(2)	gizónari	gizónarena	gizónaiki	gizónarentako
(3)	gizónári	gizónaréna	gizónáiki	gizónarentáko
r → ∅	gizónái	gizónaéna	-	gizónaentáko
i → j	gizónáj	-	-	-
(4a)	gizónaj	-	gizónaiki	-
(4b)	-	gizónaena	-	gizónaentáko

Herrien arteko desberdintasunak (3) erregela suprasegmentalaren murrizketen eragina direla erran dezakegu. (1) eta (2) erregelak ontzat emanik, (3) erregelaren murrizketak honela arraformula ditzakegu:

(3a) Azentu-ezabaketa:

Bi azentu elkarren ondoan direlarik eurotariko bat ezabatzen da. Zonbait herritan hasieratik lehenbizikoa ezabatuz, bigarrenari eusten zaiolarik, [→ ; eta besteetan, aldiz, atzetik hasita lehena ezabatuz, eskuarki hitzaren azentuari eusten zaiola, [←].

(3b) Azentu bigarrenkaria:

Hemen ere, lehen bezala, hitz batean bi azentu direlarik, elkarren ondoan egon ez eta, bat bigarrenkari

bihurtzen da, norabidea desberdina izanik, hots, [→ edo [←].

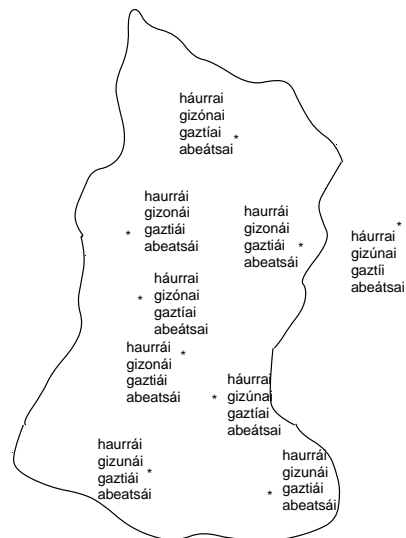
Erregela suprasegmentalak aurreko horiek izanik, segmentuei doazkien erregelak ere kontutan izan behar ditugu; hauek, batik bat, bokal aldaketa, semibokal formazioa eta dardarkari bakunaren ezabaketari doazkienak dituzkegu.

Aurreko erregelon arabera, kasuz kasu, herrien arteko hierarkia eraiki dezakegu; beronen eredu gisa *gizon* hitza emango dugu.

Ergatibo kasuan herri guztietan azentua azkenaurreko silaban agertzen da: *háurrak, gizónak, gaztí(a)k, abeátsak*.

Datibo kasuan honako aukerak agertzen zaizkigu:

(1) Azentua 1 ←]	*gizón]ari
Afijazioak	*gizónari
(2) Azentua 2 ←]	*gizónári
r → ∅	*gizónái

ALTZÜRÜKÜ

ého dit	ého dùzū	eháiten dit	ehóko dit
žó dit	žó dùzū	žóiten dit	žóko dit
žán dit	žán dùzū	žáten dit	žánen dit
érre dit	errázi dùzū	errázten dit	erréko dit
édan dit	édan dùzū	edáten dit	edánen dit
gáldū dit	gáldū dùzū	gáltzen dit	gáldūko dit
žósi dit	žósi dùzū	žósten dit	žósiko dit
sáldū dit	sáldū dùzū	sáltzen dit	sáldūko dit
háutse dit	háutse dùzū	háusten dit	háutseko dit
eósi dit	eósi dùzū	eósten dit	eosiko dit
ikhúsi dit	ikhúsi dùzū	ikhústén dit	ikhusíko dit
ekhárri dit	ekhárri dùzū	ekhárten dit	ekharríko dit
beótū dit	beoázi dùzū	beózten dit	beotúko dit
galhátū dit	galhátū dùzū	galhátzen dit	galhátúko dit
xahátū dit	xahátū dùzū	xahátzen dit	xahatúko dit
zorróztū dit	zorróztū dùzū	zorrózten dit	zorrozttúko dit

Ematen ditugun datuak azaltzeko, aditz-partizipioak silaba-kopuruaren arabera sailkatuko ditugu. Silaba bateko partizipioetan azentu nagusia aditz-oinetan ezartzen da eta ez da lekutzen; azentu bigarrenkaria aditz laguntzaileak hartzen du erdian, beraz eta oinaren artean beste silaba bat badago. Silaba biko partizipioak badirudi arrasaikatu egin behar direla, batetik, oin monosilabikoa dutenak ditugu, eta, bestetik, oin bisilabikodunak; oin monosilabikoa denean azentu nagusia oinetan paratzen da, eta bertatik ez da lekutzen, haatik, oin bisilabikoetan partizipioa ez-burutua denean azentua silaba bat aurrerartzen da. Azkenik, hiru silabako partizipioetan azentu nagusia bigarren silaban paratzen bada ere, geroaldiko partizipioan beraz aurreratu egiten da.

Datu hauek azaltzeko honako erregelok proposa ditzakegu:

- (1) Afijazioak egin baino lehen oinak azentua hartzen du silaba bakarrean edo azkenaurreko silaban. Bestalde, aditz laguntzaileak, era berean, azentua hartzen du silaba bakarrean edo azkenaurrekoan.
- (2) Oinari partizipioen morfemak erantsi egiten zaizkio.
- (3) Ziklo honetan azentua azkenaurreko silaban paratzen da, oin monosilabikoetan izan ezik.
- (4) Aditz partizipioa eta laguntzailea batu egiten dira.
- (5) Azentu bi elkarren ondoan badaude azkena ezabatu egiten da.
- (6) Aditz batean azentu bi badaude azkena bigarrenkari bihurtzen da.

	žan]ø]dit	edan]ø]dit	gal]dü]dit	ekhar]i]dit
(1)	žán]ø]dít	édan]ø]dít	gál]dü]dít	ékhar]i]dít
(2)	žán]dít	édan]dít	gáldü]dít	ékhari]dít
(3)	-	-	-	ekhári]dít
(4)	žán dít	édan dít	gáldü dít	ekhári dít
(5)	žán dit	-	-	-
(6)	-	édan dit	gáldü dit	ekhári dit
Azkenik	žán dit	édan dit	gáldü dit	ekhári dit

	žan]ø]düzü	edan]ø]düzü	gal]dü]düzü	ekhar]i]düzü
(1)	žán]ø]dúzü	édan]ø]dúzü	gál]dü]dúzü	ékhar]i]dúzü
(2)	žán]düzü	édan]düzü	gáldü]düzü	ékhari]düzü
(3)	-	-	-	ekhári]düzü
(4)	žán düzü	édan düzü	gáldü düzü	ekhári düzü
(5)	žán düzü	-	-	-
(6)	-	édan düzü	gáldü düzü	ekhári düzü
Azkenik	žán düzü	édan düzü	gáldü düzü	ekhári düzü

	žan]ten]dit	edan]ten]dit	gal]tzen]dit	ekhar]ten]dit
(1)	žán]ten]dít	édan]ten]dít	gál]tzen]dít	ékhar]ten]dít
(2)	žáten]dít	édaten]dít	gáltzen]dít	ékharten]dít
(3)	-	edáten dít	-	ekhärten]dít
(4)	žáten dít	edáten dít	gáltzen dít	ekhärten dít
(5)	-	-	-	-
(6)	žáten dit	edáten dit	gáltzen dit	ekhärten dit

	žan]en]dit	edan]en]dit	gal]düko]dit	ekhar]iko]dit
(1)	žán]en]dít	édan]en]dít	gál]düko]dít	ékhar]iko]dít
(2)	žánen]dít	édanen]dít	gáldüko]dít	ékharriko]dít
(3)	-	edánen dít	-	ekharríko]dít
(4)	žánen dít	edánen dít	gáldüko dít	ekharríko dít
(5)	-	-	-	-
(6)	žánen dit	edánen dit	gáldüko dit	ekharríko dit

LARRAÑE

ého dit	ého düzü	eháiten dit	ehóko dit
žó dit	žó düzü	žóiten dit	žóko dit
žán dit	žán düzü	žáten dit	žánen dit
erreázi dit	erreázi düzü	erreázten dit	erreáziko dit
édan dit	édan düzü	edáten dit	edánen dit
gáldü dit	gáldü düzü	gáltzen dit	gáldüko dit
žósi dit	žósi düzü	žósten dit	žósiko dit
sáldü dit	sáldü düzü	sáltzen dit	sáldüko dit
háutsi dit	háutse düzü	háusten dit	háutseko dit
eósi dit	eósi düzü	eósten dit	eósiko dit

ikhúsi dit	ikhúsi dùzu	ikhústen dit	ikhúsiko dit
ekhárri dit	ekhárri dùzu	ekhárten dit	ekhárriko dit
beoázi dit	beoázi dùzu	beótzen dit	beoáziko dit
galthégin dit	galthégin dùzū	galthégíten dit	galthéginen dit
xahátū dit	xahátū dùzū	xahátzen dit	xahátūko dit
zorróztū dit	zorróztū dùzū	zorróztzen dit	zorróztūko dit

Herri honetako datuak azaltzeko aurrekorako eman ditugun erregelak zertxobait aldaturik proposatu behar ditugu, hau da:

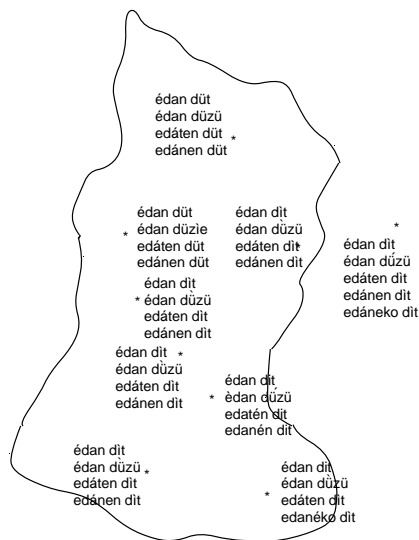
- (1) Afijazioak egin baino lehen oinak azentua hartzen du silaba bakarrean edo azkenaurreko silaban. Bestalde, aditz laguntzaileak, era berean, azentua hartzen du silaba bakarrean edo azkenaurrekoan.
- (2) Oinari partizipio burutu eta ez burutuaren morfemak erantsi egiten zaizkio.
- (3) Ziklo honetan azentua azkenaurreko silaban paratzen da, oin monosilabikoetan izan ezik.
- (4) Geroaldiaren partizipioa eransten da.
- (5) Aditz-partizipioa eta laguntzailea batu egiten dira.
- (6) Azentu bi elkarren ondoan badaude azkena ezabatu egiten da.
- (7) Aditz batean azentu bi badaude azkena bigarrenkari bihurtzen da.

	ǂ́an]ø]dit	edan]ø]dit	gal]dū]dit	ekhar]i]dit
(1)	ǂ́án]ø]dít	édan]ø]dít	gál]dū]dít	ékhar]i]dít
(2)	ǂ́án]dít	édan]dít	gáldū]dít	ékharri]dít
(3)	-	-	-	ekhárri]dít
(4)	ǂ́án] dít	édan] dít	gáldū] dít	ekhárri] dít
(5)	ǂ́án] dit	-	-	-
(6)	-	édan] dit	gáldū] dit	ekhárri] dit
Azkenik	ǂ́án] dit	édan] dit	gáldū] dit	ekhárri] dit

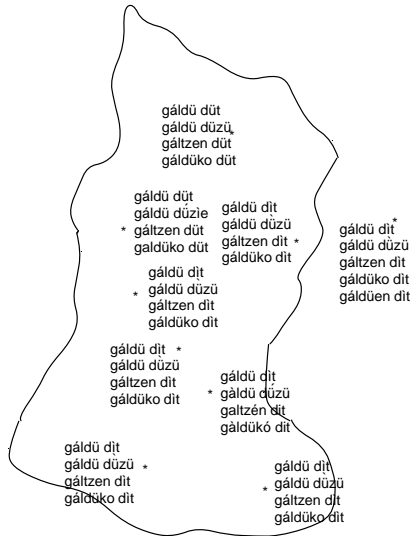
	ǂ́an]ø]düzū	edan]ø]düzū	gal]dū]düzū	ekhar]i]düzū
(1)	ǂ́án]ø]düzú	édan]ø]düzú	gál]dū]düzú	ékhar]i]düzú
(2)	ǂ́án]düzú	édan]düzú	gáldū]düzú	ékharri]düzú
(3)	-	-	-	ekhárri]düzú
(4)	ǂ́án] düzū	édan] düzū	gáldū] düzū	ekhárri] düzū
(5)	ǂ́án] düzū	-	-	-
(6)	-	édan] düzū	gáldū] düzū	ekhárri] düzū
Azkenik	ǂ́án] düzū	édan] düzū	gáldū] düzū	ekhárri] düzū

	ǂ́an]ten]dit	edan]ten]dit	gal]tzen]dit	ekhar]ten]dit
(1)	ǂ́án]ten]dít	édan]ten]dít	gál]tzen]dít	ékhar]ten]dít
(2)	ǂ́áten]dít	édáten]dít	gáltzen]dít	ékhartén]dít
(3)	-	edáten] dít	-	ekhárten]dít

- édan dit*: Altzürükü, Altzai, Barkoxe, Eskiula, Larrañe, Ligi eta Santa Grazi.
- édan düüt*: Mithikile eta Muskildi.
- édan düüzü*: Altzürükü, Altzai, Barkoxe, Eskiula, Larrañe, eta Santa Grazi.
- édan düüzü*: Mithikile.
- édan düüzü*: Ligi.
- édan düüzie*: Muskildi.
- edáten dit*: Altzürükü, Altzai, Barkoxe, Eskiula, Larrañe, eta Santa Grazi.
- edatén dit*: Ligi.
- edáten düüt*: Mithikile eta Muskildi.
- edánen dit*: Altzürükü, Altzai, Barkoxe, Eskiula, Larrañe.
- edánen düüt*: Mithikile eta Muskildi.
- edanén dit*: Ligi.
- edáneko dit*: Eskiula.
- edanéko dit*: Santa Grazi.

- gáldü dit*: Altzürükü, Altzai, Barkoxe, Eskiula, Larrañe, Ligi eta Santa Grazi.
- gáldü düüt*: Mithikile eta Muskildi.
- gáldü düüzü*: Altzürükü, Altzai, Barkoxe, Eskiula, Larrañe eta Santa Grazi.
- gáldü düüzü*: Mithikile.
- gáldü düüzie*: Muskildi.
- gáldü düüzü*: Ligi.
- gáltzen dit*: Altzürükü, Altzai, Barkoxe, Eskiula, Larrañe eta Santa Grazi.
- gáltzen düüt*: Mithikile eta Muskildi.
- gáltzén dit*: Ligi.
- gáldüko dit*: Altzürükü, Altzai, Barkoxe, Eskiula, Larrañe eta Santa Grazi.
- gáldüko düüt*: Mithikile.
- gáldüen dit*: Eskiula.
- gáldüko düüt*: Muskildi.
- gáldükó dit*: Ligi.

- , (1939): *Le basque de la Basse-Soule orientale*, Société de Linguistique de Paris, Paris.
- Mitxelena, K., (1972): "A Note on Old Labourdin Accentuation", *ASJU-6*, 163-177.
- , (1985): *Fonética histórica Vasca*, Gipuzkoako Foru Diputazioaren argitalpenak, Donostia.
- Txillardeggi, (1984): *Euskal Azentuaz*, Elkar, Donostia.